

aandacht ging echter vooral uit naar de vraag, wat dit type kloosterleven (actief, maar geënt op een althans door de kerkleiding voorgehouden contemplatief spiritualiteitsmodel) voor de betrokken religieuzen zelf betekende of – misschien beter – idealiter moest betekenen. Het verwondert mij enigszins wanneer Louise de Marillac in die betekenisgeving, waarin het creëren en cultiveren van het collectief geheugen een grote rol moeten hebben gespeeld, niet heeft gefigureerd.

Het boek van Eijt, dat m.i. zeer goed past in de 'histoire religieuse' zoals ik die hierboven heb getypeerd, schiet nog op een aantal andere onderdelen tekort. Zo maakt zij niet echt duidelijk waarom zij nu precies voor dit concept en deze opzet heeft gekozen. Van een uitgewerkt vergelijkend perspectief is bij haar, zoals gezegd, geen sprake, ook niet in verband met de beide congregaties die zij voor het voetlicht brengt. De eigen rol van deze gemeenschappen in de levensbeschouwelijke verkaveling van de Nederlandse samenleving na 1848 wordt niet gethematiseerd. En wanneer betekenisgeving tot de hoofdaandachtspunten van het boek behoort, kan men zich afvragen of het overgeleverde bronnenmateriaal wel voldoende gegevens aandraagt om de vraag wat het kloosterleven nu voor alle betrokken vrouwen persoonlijk heeft betekend te kunnen beantwoorden. De auteur heeft weliswaar enquêtes gehouden (de vragenlijsten had ik overigens graag als bijlage opgenomen gezien) en ook een groot aantal gesprekken gevoerd, maar de uitkomsten daarvan konden slechts betrekking hebben op een klein onderdeel van de gehele onderzoeksperiode. Een laatste kanttekening betreft het gebruikte beeldmateriaal. Eijt heeft een aantal bijzonder informatieve afbeeldingen opgenomen. Daarmee laat zij zien dat de geschiedeniswetenschap niet enkel verbaal maar ook visueel van aard is. Maar waarom vanaf p. 285 een overigens onge-dateerde serie tekeningen, ontleend aan een mij verder niet bekend album Nonsens afgedrukt moest worden, ontgaat mij enigszins. Ten opzichte van de tekst hebben ze geen enkele functie. Ook de afbeelding op de omslagpagina vind ik niet gelukkig gekozen. Het betreft een schilderij van – waar-

schijnlijk – een min (weliswaar voorzien van een soort sluier) met ontbloot bovenlichaam met aan elke borst een kind, waaraan de kunstenaar de titel Caritas meegaf. M.i. diende de lichamelijke intimiteit die hier tot uitdrukking wordt gebracht, door de zusters van beide congregaties juist zoveel mogelijk vermeden te worden. Ik vraag mij dan ook af of er zelfs anno 1996 zusters zijn, die zich met deze afbeelding kunnen identificeren.

Dat het ook anders en vooral beter kan, wordt geïllustreerd door de foto die staat afgebeeld op de omslag van de laatste hier te bespreken studie. Het gaat om *Vereeniging van vrouwen ... Franciscanessen van Heythuysen in Nederland (1900-1975)* van de Nijmeegse kerkhistoricus Gian Ackermans. Deze congregatie werd in 1835 in het Midden-Limburgse Heythuysen gesticht. Zij kan juist zoals de vrouwelijke Franciscaanse gemeenschappen van Oirschot, Dongen, Etten, Roosendaal en Oudenbosch (die alle hun eerste regel hebben gebaseerd op de zogeheten 'Apostolyke Constitutiën' die de Franciscaan Petrus Marchant in 1634 ontwierp voor de zogenoemde Penitenten-Recollectinen in het Zuid-Nederlandse Limbourg) beschouwd worden als staande in de Franciscaanse spirituele traditie. Maar omdat ook deze congregaties een contemplatief spiritualiteitsmodel combineerden met werkzaamheden op het terrein van het actieve apostolaat, vertoont hun geschiedenis nogal wat gelijkennis met de 'liefdezusters' van José Eijt.

Op een aantal punten wijkt het boek van Ackermans, die overigens ook blijkt geeft van affiniteit met zijn onderwerp, af van dat van Eijt. Hij beperkt zich tot één congregatie. De eventuele wenselijkheid van een grondige comparatieve analyse met betrekking tot bestuur, interne organisatie, recrutering, vorming enz. is bij hem dus niet aan de orde, alhoewel ook hij zich de vraag naar de positionering van 'zijn' congregatie ten opzichte van andere natuurlijk wel had kunnen stellen. Zijn verhaal bestrijkt deels ook een andere periode. Aan de negentiende eeuw worden – bij wijze van aanloop – slechts 20 pagina's gewijd, omdat daarover reeds in 1966 een studie verscheen, waarvan bovendien in 1992 een – licht gewijzigde – Duitse